DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-661-7-16

ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ НА РЕАБІЛІТАЦІЮ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Колєснік Тетяна Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
директор навчально-наукового інституту права
та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький,
Кіровоградська область, 25000, Україна

Кадала Віталій Віталійович,
кандидат юридичних наук, доцент
Донецького державного університету внутрішніх справ,
вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький,
Кіровоградська область, 25000, Україна

Гузенко Олена Павлівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та публічного управління
навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький,
Кіровоградська область, 25000, Україна

Вступ

Тривала збройна агресія актуалізувала потребу в системній трансформації управлінсько-правових циклів України на всіх ієрархічних рівнях. У цьому контексті особливої ваги набуває теоретико-правове осмислення соціальної сфери, розвиток якої безпосередньо корелює зі спроможністю держави реалізовувати свої конституційні зобов'язання перед усіма членами громадянського суспільства. В умовах воєнного стану найбільш вразливим суб'єктом правовідносин стали діти, які позбавлені можливості самостійно реалізувати деліктний захист та детермінувати потребу в реабілітаційних процедурах. На жаль,

у реаліях триваючого збройного конфлікту всі діти України, незалежно від їхнього віку, зазнали деструктивного впливу, котрий суттєво погіршив фізичний та психоемоційний стан їхнього здоров'я.

Безперечно, в умовах воєнних викликів в Україні постає нагальна теоретична та практична потреба акцентувати увагу на забезпеченні фундаментального права дитини на охорону здоров'я. Дане право гарантується державою і включає безперешкодний доступ до кваліфікованої медичної допомоги, безкоштовної вакцинації та комплексної реабілітації. При цьому на нормативному рівні державою окремо гарантовано право дитини, яка постраждала внаслідок бойових дій або має статус особи з інвалідністю, на безоплатну медичну, психологічну та соціальну реабілітацію.

Очевидно, що провідну роль у функціонуванні механізму захисту прав дитини за цих надзвичайних обставин відіграє саме правовий інструментарій. Сучасна законодавча площина не лише регламентує матеріальні та процесуальні способи захисту неповнолітніх, а й забезпечує їхнє право на відновлення у разі потреби. На сьогодні в країні сформована доволі потужна національна законодавча база, котра представлена чіткими правовими нормами та стандартами безпеки дитинства. Разом з тим, Україна ратифікувала ключові міжнародні правові акти, які не лише імперативно визначають права дитини, а й детально розкривають юридичний механізм їхнього захисту та відновлення у випадку порушення.

Слід зазначити, що серед них окрему увагу необхідно звернути на Декларацію прав дитини та Конвенцію ООН про права дитини. Зазначені міжнародні правові акти розкривають тісну взаємодію між видовими характеристиками прав дитини. Однак, ми вважаємо, що правові норми і стандарти забезпечення прав дитини мають бути не лише задекларованими, а, й відзначатися дієвістю механізму задля ефективного захисту дітей. Зважаючи на специфіку та цільову спрямованість цього дослідження, постає нагальна потреба в обґрунтуванні й розробці дієвого організаційно-правового механізму забезпечення права дитини на реабілітацію. Цілком очевидно, що в умовах воєнного стану в Україні зазначена проблематика не лише не втрачає своєї актуальності, а й набуває принципово нового змісту та підвищеного суспільно-політичного значення.

1 Теоретичні засади забезпечення права дитини на реабілітацію

Повномасштабна збройна агресія рф проти України спричинила системні порушення імперативних норм міжнародного гуманітарного права, що виявилося у масовому обмеженні та нівелюванні основоположних прав дитини як особливого суб'єкта правового захисту. Зазначені протиправні дії призвели до кардинальної деформації національної системи забезпечення прав і свобод людини, а також суттєво трансформували зміст правового статусу та механізми реалізації прав неповнолітніх в умовах воєнного стану.

Серед ключових чинників, що призвели до системного нівелювання законних інтересів дитини, необхідно виокремити: повне знищення або суттєве пошкодження житлового фонду, втрату батьківської опіки чи вимушене розлучення з родиною, внутрішнє та зовнішнє переміщення, а також суттєві перешкоди у реалізації права на освіту, охорону здоров'я та гармонійну соціалізацію. За умов воєнних загроз фундаментального значення набувають питання захисту фізичного потенціалу дитини та збереження її ментального і психоемоційного благополуччя.

Слід констатувати, що нажаль мають місце такі явища як фізичні та психологічні травми, обмеження доступу до медичних послуг. Окрім цього, багато дітей зазнали негативний вплив на психоемоційне здоров'я та розвиток, в результаті життя на окупованих територіях, а як наслідок, були свідками не лише воєнних злочинів, а й деякі з них стали жертвами сексуального, фізичного та психологічного насильства. Така ситуація призвела до ускладнення соціальної адаптації дитини, не дивлячись на зміну місця проживання на більш безпечні території країни. Враховуючи викладене вище вважаємо, що назріла нагальна проблема забезпечення правових гарантій реабілітації та соціальної адаптації дітей, життєздатність яких відбувається в умовах воєнного конфлікту.

Водночас, слід звернути увагу на той факт, що існуюча законодавча площина в Україні має базові доволі дієві правові норми і стандарти щодо захисту прав дітей у кризових, надзвичайних ситуаціях, однак потребує вдосконалення так, як не повною мірою враховує специфіку викликів, спричинених воєнним конфліктом. З цього приводу, нам імпонує ствердження Ц. В. Оганісян [1, с. 304] стосовно того, що «…відсутність уніфікованого підходу до визначення статусу дітей війни, недостатня розвиненість механізмів їхньої реабілітації та соціальної адаптації, а також нестача

спеціальних державних програм з комплексної підтримки цієї категорії дітей ускладнюють реалізацію їхніх прав».

З метою більш поглибленого дослідження проблеми, слід звернути увагу на доцільність перегляду окремих термінів, закріплених на законодавчому рівні, а саме: права дитини, право на реабілітацію, механізм забезпечення права реабілітацію дитини в умовах воєнного конфлікту. У своїй праці О. І. Боднарчук [2] в якості понятійної категорії розглядає «права дитини» як «…певні специфічні потреби та можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування, розвитку та досягнення зрілості». При цьому, науковець пропонує «…класифікацію прав дитини: приватні права; сімейні права; соціально-культурні права; особливі права»[2].

Натомість, В. В. Марченко та А. В. Домбровська вважають, що права дитини доцільно визначати «…як основну складову її правого статусу, що включає у себе систему юридичних можливостей дитини на вільний, цілісний та комплексний розвиток своєї особистості, контроль за дотриманням яких здійснюється міжнародними та регіональними організаціями відповідно до встановлених міжнародно-правовими актами правил». За результатами проведених досліджень науковці дійшли висновку, що «…забезпечення прав дитини вимагає не тільки юридичного визнання, а й створення ефективних механізмів для їхньої реалізації, що є ключовим завданням сучасного права» [3, с. 52].

Доречно зауважити, що однозначного трактування категорії «права дитини» з наукової позиції не існує. Науковці обирають різні сегменти для розкриття змістовності категорії, проте зберігаючи єдину провідну компоненту, а саме: дитина наділена правами, котрі мають бути захищення в межах законодавчого поля. Підтвердженням зазначеного виступають ряд наукових позицій, котрі розкривають права дитини як:

– специфічну складову прав людини, що передбачає визнані міжнародним правом норми забезпечення дитині морально-соціальних прав на життя та здоровий розвиток, на безпеку, гідність, індивідуальність, свободу і захист з боку держави (І. В. Цибуліна);

– можливості (свободи) дитини, необхідні для їх існування, виховання та розвитку, які збігаються з правами людини (право на життя, ім'я, отримання громадянства, вільне висловлювання думки тощо (О. Ф. Скакун);

– специфічні потреби та інтереси особливої соціально-демографічної, найбільш незахищеної та уразливої групи населення із соціальною і психологічною незрілістю, особливим психологічним сприйняттям навколишнього середовища, які необхідні для їх існування, виховання та розвитку (Е. В. Костіна) [1, с. 5–6].

Інша група науковців, розкриває понятійну категорію «права дитини» з позиції структурного елемента її правового статусу, а саме як:

– об'єкт, який перебуває під особливим захистом певних інституцій; це комплексний динамічний інститут національного та міжнародного права (О. В. Повар);

– спеціальні можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування та досягнення зрілості (В. О. Джуган);

– категорією прав людини, але при цьому, потребують особливого захисту з боку держави, що передбачено міжнародними документами та національним законодавством України (І. В. Швець) [3, с. 47, 51].

На нашу думку, понятійну категорію «права дитини» доцільно розглядати з урахуванням специфічних умов життєдіяльності дитини, котрі спровоковані тривалим воєнним конфліктом в Україні. Необхідно включати правові та соціальні компоненти, а саме, як сукупність міжнародних та національних правових норм і стандартів, які забезпечують реалізацію потреб та інтересів незахищеної (уразливої) групи населення віком до 18 років, незалежно від умов життєздатності, в якості морально-соціальних прав на життя, на гідність, на безкоштовну освіту, на розвиток творчих здібностей, на отримання якісної медичної допомоги та безпечне середовище для життя, які юридично гарантовано та захищено державою. Зазначений розширений підхід до трактування понятійної категорії «права дитини» має декілька переваг: акцентовано увагу на сукупність міжнародних та національних правових норм і стандартів, які виступають законодавчою платформою для захисту та реалізації прав дитини; конкретизовано юридичний статус дитини в якості забезпечення реалізації потреб та інтересів незахищеної (уразливої) групи населення віком до 18 років); звернуто увагу на необхідність збереження та захисту прав дитини незалежно від умов життєздатності, що свідчить про сучасний стан країни, котра воює; розкрито види прав дитини, з урахуванням держави як гаранта їх реалізації та захисту в юридичному полі.

Наступним кроком дослідження виступає механізм забезпечення права дитини на реабілітацію. Беззаперечним є той факт, що в умовах тривалого воєнного конфлікту дитяча реабілітація найбільш яскраво проявляється через ключове призначення, котре можна розділити на подолання наслідків фізичних та психологічних травм, з метою сприяння повноцінному розвитку кожної дитини.

Нагадаємо, що реабілітація представляє собою «…комплексний процес, спрямований на відновлення фізичного, психологічного та соціального статусу людини після травми, хвороби або інвалідності» [4]. Мета проведення

реабілітаційних заходів передбачає ключові сегменти: «…повернути людині максимально можливий рівень самостійності та працездатності; покращення якості життя; зменшення ризик ускладнень та рецидивів; допомогти адаптуватися до нових умов життя» [4].

В свою чергу, фахівці Центру інноваційних технологій і здоров'я надають чітке тлумачення категорії «дитяча реабілітація» та пропонують розуміти її як «…багатогранний процес, що охоплює медичні, психологічні, педагогічні та соціальні аспекти… з метою створення умов для максимально повної інтеграції дитини в суспільство» [5].

Загалом, в умовах воєнного конфлікту в Україні, кожна дитина має право на отримання реабілітаційних послуг: психологічні та психосоціальні (подолання та зниження тривожності у дітей, які втратили близьких і рідних, стали свідками воєнних злочинів, втратили домівки та пережили різного виду насильство); медичні та фізичні (відновлення рухомих функцій дитини, котрі виникли в результаті вогнепальних поранень та міно-вибухових травм); освітні та когнітивні (боротьба з негативними явищами в поведінці дитини в контексті затримок розвитку через пережитий стрес в умовах війни, адаптація до нового освітнього середовища у разі зміни місця мешкання, навчання, тренування уваги та пам'ять); соціальна адаптація (створення сприятливих умов для життєздатності дитини (допомога в питаннях повернення до звичайного способу життя, вжиття заходів в контексті інтеграції в нові колективи та соціальні групи).

Враховуючи зазначене доцільно зробити висновок, що головне завдання дитячої реабілітації, в умовах наявних воєнних викликів в Україні, полягає у відновленні та компенсації порушень фізичної спроможності, когнітивних функцій на базі сучасних інноваційних медичних методів та технологій, соціальна адаптація до звичайних умов життя, психологічна підтримка та профілактика ускладнень розвитку стійких функціональних порушень.

Розвиток системи дитячої реабілітації ґрунтується на положеннях Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [6]. В Стратегії акцентовано увагу на тому, що в умовах війни «…перед багатьма громадянами України стоїть ряд бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті» [6]. Цінність зазначеного акту полягає в чіткому тлумаченні терміну «доступність», котрий виступає важливим сегментом в поновленні прав усіх представників соціуму. Запропоновано розуміти термін «доступність» як «…забезпечення рівного доступу всім групам населення до об'єктів фізичного

оточення, транспорту, інформації та зв'язку, інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів та послуг у міському та сільському середовищі» [6].

Важливо розуміти, що в умовах наявного воєнного конфлікту в Україні права дитини також зазнають певних трансформацій. Таке явище пов'язане з тим, що назріла нагальна проблема перегляду та осучаснення їх видової структури, з метою створення більш безпечних та комфортних умов для здійснення процесів адаптації кожної дитини до сучасних умов життєздатності країни.

У зв'язку з цим, доцільним є сконцентрувати увагу на процесі забезпечення права дитини на реабілітацію. У загальному розумінні право на реабілітацію представляє собою гарантоване державою право на отримання всіх видів реабілітаційних послуг з метою повернення кожного члена суспільства до активного життя незалежно від виду отриманих травм, операцій чи хвороб. Для нашої держави, яка з 2022 року протистоїть надзвичайним викликам, пріоритетним є не лише надання дитячої реабілітації, а й юридичний захист права дітей на ці послуги. Держава виступає гарантом захисту права дитини на реабілітацію через впровадження інструментів безоплатної медичної, психологічної та соціальної допомоги. При цьому, держава надає гарантії кожній дитині, котра постраждала від бойових дій, незалежно від віку та соціальної належності, на відновлення здоров'я та психоемоційного стану. Ключовими компонентами реалізації права дитини на реабілітацію виступають: безоплатна медична та психологічна реабілітація; оздоровлення дітей з інвалідністю; психологічна та соціальна реабілітація «дітей війни». Кожен із зазначених компонентів права дитини на реабілітацію має за базу чітко визначений та закріплений на законодавчому рівні алгоритм дій. Водночас, на наш погляд, доцільно звернути увагу на механізм захисту прав дитини на реабілітацію.

Зокрема, з цього приводу слушною є думка І. Коваль, яка полягає в тому, що «… в Україні питанням захисту прав та інтересів дітей надавалася ще до війни значна увага… важливо, щоб під час перебування у складних життєвих обставинах діти відчували усебічний захист і те, що вони не покинуті сам на сам в жорстоких реаліях життя» [7, с. 68]. У тім, Т. С. Кириченко стверджує, що «…захист прав дитини – це багатогранний процес, який спрямований на те, щоб надати дитині більше гарантій захисту прав для безпеки та розвитку її особистості». Науковець дійшов висновку, що «…за реалізацію цих прав та обов'язків відповідає держава, батьки та суспільство загалом» [8, с. 156].

За результатами проведених досліджень принагідно зазначити, що механізм захисту прав дитини на реабілітацію в Україні має за базу державні, соціальні та правові інституції, котрі за функціональним призначенням зобов'язанні захистити право дитини на реабілітацію та своєчасно реагувати на порушення чи утиски. До складу основних компонентів рівня захисту права дитини на реабілітацію виступають:

по-перше, адміністративний рівень: він охоплює служби у справах дітей, центри соціальних служб, а також органи опіки та піклування;

по-друге, правоохоронний рівень: спрямований на захист дітей від насильства, жорстокого поводження та втягнення у протиправні дії забезпечується шляхом реагування та профілактичної роботи підрозділів ювенальної превенції;

по-третє, судовий рівень: він спрямований на захист прав дитини у спірних питаннях за допомогою служби у справах дітей, Національної поліції та центрів по наданню безплатної юридичної допомоги.

На наш погляд, в сучасних реаліях механізм захисту прав дитини на реабілітацію доцільно розуміти як пакет правових, організаційних та соціальних інструментів, які мають за мету комплексне забезпечення захисту прав дитини на реабілітацію та сприяють наданню повного комплексу реабілітаційних послуг дитині, в умовах складних життєвих обставин, на базі новітніх медичних, психологічних та соціальних технологій для збереження відповідного рівня здоров'я, подолання травматичних наслідків та гарантування безперервного розвитку. Перевагами рекомендованого визначення виступають: включення всіх компонентів реабілітаційного процесу дитини; визначення мети їх використання в механізмі забезпечення права дитини на реабілітацію; звернення уваги на інструменти реалізації даного виду прав дитини в якості новітніх медичних, психологічних та соціальних технологій; окреслення кінцевої мети механізму захисту права дитини на реабілітацію

2 Правові гарантії забезпечення права дитини на реабілітацію в умовах збройного конфлікту

Під час війни захист прав дітей стає головним завданням для України, адже саме вони сьогодні є найуразливішими перед викликами часу. Наразі надзвичайно гостро стоїть завдання не лише зберегти життя юних українців, які постраждали від бойових дій, а й повністю забезпечити їхні права на здоров'я, медичну реабілітацію та подальшу соціальну

адаптацію. Ключовим завданням правової системи України стало налагодження дієвих та ефективних правових механізмів для захисту прав дитини на комплексну реабілітацію: фізичну, психологічну та соціальну.

На даний час, з метою захисту прав дитини в умовах воєнного конфлікту Україна спирається на правові норми і стандарти Конвенції ООН про права дитини [9], яка є фундаментальним міжнародним актом та найбільш універсальним документом, що накладає на держави-підписанти зобов'язання щодо визнання та захисту прав дітей. Конвенція ООН про права дитини [9], визнає «…дитину повноцінним суб'єктом правовідносин і встановлює принцип недискримінації, пріоритетності найкращих інтересів дитини та необхідності забезпечення її права на виживання, розвиток і захист» Зазначеним міжнародним правовим актом чітко визначено права дитини: право на: життя (стаття 6); охорону здоров'я (стаття 24); соціальне забезпечення (стаття 26); освіту (стаття 28); захист від усіх форм сексуальної експлуатації (стаття 34) тощо. У 1991 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини [9], а у 2023 році отримала офіційний переклад документу, який було затверджено Листом МЗС України від 16.11.2023 року № 72/14-612-138441 [10].

Не менш важливим міжнародним правовим документом виступає «Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах», який: по-перше, визначає заборону використання дітей у військових діях, сприяє більш ефективному забезпеченню прав дітей та посиленню захисту їх від участі у збройних конфліктах; по-друге, встановлює доцільність зміцнення міжнародного співробітництва в контексті фізичної та психологічної реабілітації та соціальної реінтеграції дітей, які стали жертвами воєнного конфлікту [11].

Принагідно зауважити, що ми цілком погоджуємося з позицією Ц. В. Оганісян стосовно того, що «… ці документи визначають, що діти мають особливий правовий статус і потребують підвищеного рівня захисту, а держави повинні забезпечити їм безпеку, доступ до освіти, медичної допомоги та психологічної реабілітації» [1, с. 305].

Слід також відзначити ключове положення Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни [12], котре закріплює обов'язок сторін збройного конфлікту гарантувати захист цивільного населення, включаючи дітей, та забороняє їхню примусову мобілізацію, залучення до бойових дій або використання як живих щитів.

Важливість дієвості правових гарантій України щодо збереження, забезпечення та реалізації прав дитини витікає з наслідків воєнного конфлікту. Так, за даними експертів дослідницької служби Верховної Ради

України «станом на початок червня 2025 року в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації загинула 631 дитина, ще понад 1975 – отримали поранення різного ступеня тяжкості» [13].

На даний час в Україні пакет нормативно-правових актів, які забезпечують захист прав дитини включає: Конституцію України, Цивільний кодекс України та Сімейний кодекс України, а також Закони України: Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю; Про основні засади молодіжної політики; Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; Про охорону дитинства, яким визначено правовий статус дитини, її основні права та обов'язки.

Разом з тим, правовий базис України зазнав змін та закріпив низку положень, спрямованих на захист дітей, які постраждали від збройного конфлікту. Так, одним із головних правових регуляторів виступає Закон України «Про охорону дитинства» [14], котрий гарантує дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах, право на захист, соціальну підтримку та медичне забезпечення. Крім того, було внесено зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [15], які передбачили спеціальні гарантії для дітей, які були змушені покинути свої домівки через воєнні дії.

Варто звернути увагу на той факт, що було прийнято ряд нормативно-правових ініціатив, які регламентовано постановами Кабінету Міністрів України. В основу правових ініціатив було покладено порядок надання соціальних виплат, доступу до освіти, медичних послуг та інших необхідних форм підтримки для дітей, що постраждали від воєнного конфлікту.

Зокрема, постановою Кабінет Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», п. 3 було закріплено правову норму стосовно того, що «… право на отримання статусу має дитина, а також особа, яка під час воєнних дій та збройних конфліктів не досягла віку 18 років, що: отримала поранення, контузію, каліцтво; зазнала фізичного, сексуального насильства; була викрадена, депортована або примусово переміщення; залучалася до участі у військових формуваннях; незаконно утримувалася, у тому числі в полоні; зазнала психологічного насильства» [16].

У 2025 році Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо захисту прав дітей в умовах збройної агресії проти України» [17] було окреслено низку заходів, які сприяють як захисту прав дитини, так і визначають механізм дій у разі їх порушення.

Наразі, у 2026 році ініційовано затвердження постанови Кабінет Міністрів України «Деякі питання надання та оплати послуг

з оздоровлення та відпочинку дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, що містяться в Державному реєстрі майнових об'єктів оздоровлення та відпочинку дітей, та здійснення заходів з убезпечення від наслідків збройної агресії Російської Федерації в закладах оздоровлення та відпочинку, які розташовані в західних регіонах України, шляхом відновлення їх фізичного, ментального та психологічного здоров'я» [18]. Відповідно до п. 2 Постанови КМУ від 25.02.226 року № 259 [18] розкрито зміст заходів убезпечення від наслідків війни в закладах оздоровлення та відпочинку «… комплекс спеціальних заходів соціального, виховного, медичного, гігієнічного та спортивного характеру, спрямованих на організацію дозвілля дітей, відновлення, поліпшення та зміцнення їх фізичного і психічного стану здоров'я, розвиток духовності та соціальної активності, що здійснюється у закладах оздоровлення та відпочинку шляхом надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітей».

У цьому контексті варто відзначити, активність державної політики в питаннях забезпечення захисту прав дітей на здоров'я та реабілітацію. Обґрунтуванням зазначеного виступають: Стратегія забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки [19] та Національна стратегія захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2028 роках [20].

Висновки

Узагальнення викладеного матеріалу дозволяє стверджувати, що забезпечення прав дитини базується на синергії міжнародних та національних правових норм. В умовах воєнного конфлікту в Україні пріоритетного значення набуває право дитини на реабілітацію, практична реалізація якого потребує комплексу заходів: від доступу до якісних медичних і психологічних послуг до створення безпечного соціального середовища. Сучасні виклики в Україні вимагають переосмислення теоретичних підходів до визначення права дитини на реабілітацію та механізмів його забезпечення. Такий підхід забезпечить більш предметне встановлення необхідних напрямків вдосконалення правових інструментів.

Тривала війна в Україні зумовлює критичну потребу в докорінній перебудові існуючої системи захисту прав дітей, вимагаючи впровадження принципово нового, комплексного підходу до їхньої реабілітації.

Цей підхід не може обмежуватися лише ситуативними рішеннями, він має базуватися на глибокій модернізації національного законодавства та його гармонізації із передовими міжнародними стандартами (зокрема, нормами гуманітарного права та практиками ООН і ЮНІСЕФ). При цьому ключовим орієнтиром правотворчої діяльності має стати всебічне врахування реальних, індивідуальних потреб кожної постраждалої дитини, яка зазнала фізичних чи психологічних травм внаслідок воєнних дій.

Водночас практична реалізація окреслених правових механізмів неможлива без належного матеріального підґрунтя, тому критично важливим питанням залишається стабільне забезпечення фінансовим ресурсом держави програм дитячої реабілітації, що має супроводжуватися впровадженням дієвих інструментів моніторингу їх ефективності та цільового використання.

Анотація

У дослідженні комплексно проаналізовано теоретико-правові засади забезпечення права дитини на реабілітацію в умовах воєнного конфлікту. Встановлено, що питання правового захисту та відновлення неповнолітніх набуває виняткового значення під час тривалого протистояння та постійних безпекових викликів. Обґрунтовано потребу й доцільність осучаснення понятійного апарату в системі захисту дитинства, зокрема стосовно термінологічного окреслення механізмів реалізації зазначеного права. Наведено наукові аргументи на користь авторського тлумачення ключових понятійних категорій, а також визначено їхній внутрішній взаємозв'язок у контексті вдосконалення предмета дослідження.

Окрему увагу приділено аналізу міжнародних і національних правових документів, спрямованих на захист та забезпечення інтересів дітей в умовах збройної агресії. З метою оптимізації відповідних процесів запропоновано застосування інтегрованого підходу. Він передбачає модернізацію вітчизняних законодавчих норм, імплементацію передового світового досвіду та обов'язкове врахування реальних, індивідуальних потреб постраждалих осіб. Доведено, що в основу реформування профільного законодавства доцільно покласти правові інструменти, які системно забезпечуватимуть надання медичних, психологічних і соціальних реабілітаційних послуг задля успішного повернення дитини до повноцінного життя.

Література

1. Оганісян Ц. В. Реабілітація та соціальна адаптація дітей війни: правові гарантії та механізми їх реалізації. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Випуск № 02, С. 304–312. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.42
2. Боднарчук О. І. Поняття та класифікації прав дитини, як складові прав людини. 2016. URL https://soclaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2016/3/3.pdf
3. Марченко В. В., Домбровська А. В. Щодо визначення змісту прав дитини як елемента правового статусу дитини на національному та міжнародному рівнях. *Збірник наукових праць* Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». 2024.Випуск № 40. С. 45–53. DOI: https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.05
4. Реабілітація: Ключ до повернення до повноцінного життя: Проект реабілітаційна платформа України. 2024 рік. URL: https://rehabukraine.com/blog/reabilitatsiya-klyuch-do-povernennya-do-povnotsinnogo-zhyttya/ (дата звернення: 15.05.2026)
5. Дитяча реабілітація: комплексний підхід до відновлення потенціалу ДНУ «Центр інноваційних технологій охорони здоров'я». URL: https://clinic.gov.ua/dytiacha-reabilitatsiia-kompleksnyi-pidkhid-do-vidnovlennia-potentsialu/ (дата звернення: 15.05.2026)
6. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 14 квітня 2021 р. № 366-р. (редакція від 06.01.2026). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р#Text
7. Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2023. Т. 10. № 2 (38). С. 66–71. URL https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/31656/12.pdf
8. Кириченко Т.С Цивільно-правове регулювання захисту прав дітей в УкраїнІ *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 155–158. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/34
9. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. ВРУ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 20.05.2026)
10. Щодо офіційного перекладу (Конвенція ООН про права дитини): Лист МЗС України 16.11.2023 № 72/14-612-138441. URL https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8441321-23#Text (дата звернення: 20.05.2026)
11. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 25.05.2000 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення: 20.05.2026)
12. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. ВРУ. (Редакція від 23.02.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text. (дата звернення: 20.05.2026)

13. Інформаційна довідка щодо захисту прав дітей в умовах воєнних дій в Україні: довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. 2025 URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33673.pdf (дата звернення: 22.05.2026)
14. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. (редакція від 25.05.2026). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 22.05.2026)
15. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. (редакція від 04.04.2025). URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text (дата звернення: 23.05.2026)
16. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Постанова Кабінет Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 268. (редакція від 03.09.2025). URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-п#Text (дата звернення: 23.05.2026)
17. Про додаткові заходи щодо захисту прав дітей в умовах збройної агресії проти України: Указ Президента України від 24.11.2025 року № 859/2025. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859/2025#Text (дата звернення: 23.05.2026)
18. Деякі питання надання та оплати послуг з оздоровлення та відпочинку дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, що містяться в Державному реєстрі майнових об'єктів оздоровлення та відпочинку дітей, та здійснення заходів з убезпечення від наслідків збройної агресії Російської Федерації в закладах оздоровлення та відпочинку, які розташовані в західних регіонах України, шляхом відновлення їх фізичного, ментального та психологічного здоров'я : Постанова КМУ від 25.02.226 року № 259. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259-2026-п#Text (дата звернення: 23.05.2026)
19. Стратегія забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2024 р. № 1201-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-р#Text (дата звернення: 24.05.2026)
20. Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2028 роках : Розпорядження КМУ від 14 липня 2025 р. № 708-р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2025-р#Text (дата звернення: 24.05.2026).